

Mirjana Oklobdžija, Jadranka Čačić-Kumpes,
Sonja Podgorelec

*Institut za migracije i narodnosti
Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb*

Primljeno 10. 10. 1990

ODNOS MIGRANATA PREMA ZEMLJI PRIMITKA

SAŽETAK

U ovom radu iznosi se dio rezultata istraživanja dobivenih anketom (krajem 1989) u okviru projekta "Migracije i društveni razvoj". Podaci o subjektivnoj procjeni emigranata o njihovu položaju u zemljama primitka i o odnosu domaćeg stanovništva prema njima upućuju na zaključak o njihovoj relativno dobroj prihvaćenosti, ali i o tipičnoj situaciji migranata "prve generacije" – nikada u potpunosti resocijaliziranih i prihvaćenih u zemlji primitka. Ovakva situacija posljedica je niza činilaca: imigracijske politike zemlje primitka, odnosa između zemlje primitka i zemlje porijekla, odnosa zemlje porijekla prema ekonomskim emigrantima, ali i posljedica međusobnih kontakata starosjedilaca i došljaka te osobne jednadžbe svakog pojedinca – migranta.

Uvod

U mnogobrojnim istraživanjima i raspravama analizira se politika zemlje primitka ili zemlje porijekla prema migrantima. No nije manje važan ni odnos autohtonog stanovništva prema njima kao ni odnos samih migranata prema svojoj situaciji, statusu i, općenitije, novome (drugom) okruženju. Rezultati nekih istraživanja ukazuju na značaj ovog pitanja.¹ Čini se da, sudeći po rezultatima istraživanja, tzv. "getoizacija" migranata nije uvijek i samo rezultat odnosa sredine primitka već i svojevrstan izbor migranata. Kako su rijetka empirijska istraživanja koja su usmjerena izričito na ovaj ("migrantov") aspekt² situacije nego ona općenitijeg karaktera, u ovom smo se radu koristile i teorijskom literaturom.

¹ Empirijski rezultati koje ćemo iznijeti dio su istraživanja "Migracije i društveni razvoj" (voditelj istraživanja dr. Milan Mesić) što ga je Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu proveo na području općina Čakovec i Slunj krajem 1989. Uzorak čine radni migranti tzv. prve generacije. Anketirano je 5% migrantske populacije Slunja (ili 57 ispitanika) i 3,3% Čakovca (214 ispitanika). Prema popisu 1981. u Čakovcu ih je ukupno bilo 6468, a u Slunju 1303. Polazna hipoteza bila je da općinsko porijeklo migranata može utjecati, kao nezavisna varijabla, na neke stavove i mišljenja ispitanika a u vezi s problematikom migracija i razvoja (v. 16). Dio podataka iz ovog istraživanja, iako ukazuju na neke pojave (posebice postotni rezultati), treba analizirati oprezno zbog evidentne brojčane disproporcije ispitanika.

² Primarna tema dosadašnjih istraživanja i literature jest odnos domaćeg stanovništva prema strancima (v. npr.: 5; 7; 8; 10; 17; 19). Međutim, mnogo je manji broj radova koji pokušavaju analizirati odnos migranata prema zemlji primitka. Često je apriorno uvjerenje da su oni hendikepirani (nepoznavanje jezika i kulture zemlje primitka) i da su bez svih oblika zakonskih (i građanskih) prava i zaštite koje ima autohtono stanovništvo, i da su tako uvijek "žrtve". No apriorna uvjerenja nisu relevantni znanstveni pokazatelji. Zato nam se čini zanimljivim sagledati situaciju i iz druge, migrantove perspektive.

Polazišta

U suvremenom svijetu, i to ne samo u Evropi (za koju ćemo iznijeti podatke) zamjetno je povećanje broja ksenofobičnih pojava (manifestacija). Radi se o sve izraženijoj netrpeljivosti prema neautohtonim grupama stanovništva. Rasizam, nacionalizam i šovinizam neki su od oblika koji produbljuju (i) tu netrpeljivost i čine je vidljivijim i stvarnijim problemom. Na pogoršanje odnosa prema strancima ukazuje niz istraživanja i ispitivanja javnog mnijenja. Tako je na primjer godine 1978. raspoloženje njemačkog stanovništva prema strancima bilo "prijateljski tolerantno", godine 1982. moguće ga je prije odrediti kao neskriveno neprijateljstvo koje, podgrijavano aktivnostima ultra-desnih snaga, ni danas ne jenjava (v. 19). Obrazloženja koja se daju raznolika su: domaće stanovništvo optužuje strane radnike zbog porasta (svoje) nezaposlenosti, povećanja kriminaliteta, problema stanovanja itd. Da se strani radnici treba da vrate u svoju zemlju smatra 66% Nijemaca obuhvaćenih anketom provedenom godine 1982., a 50% ih misli da to isto vrijedi i za njihovu djecu (rođenu u Njemačkoj) (v. isto). Ni noviji pokazatelji ne ukazuju na prestanak ili smanjenje negativnog odnosa prema prisutnosti stranih radnika.³

Netrpeljivost s jedne strane često uvjetuje sličnu povratnu reakciju. Ilustrirajmo ovu tvrdnju na primjeru rasizma u SAD. On je umnogome utjecao na povijest te zemlje, a i danas ju obilježava. Ali dok smo, na primjer u prošlom stoljeću i prvoj polovini ovoga mogli govoriti prije svega o bjelačkom rasizmu, danas je jednako prisutan, ponegdje i prisutniji, rasizam crnog stanovništva. (usporedi 20)

Za rješavanje tog problema nije dovoljno postaviti pitanje: Tko je prvi počeo? Takvo je pitanje najčešće nedjelotvorno i krivo, čak ako i uzmemo u obzir jednostavnu činjenicu da netrpeljivost nije započela za života sadašnjih generacija, nego davno prije.

Analogno ovom primjeru, ni kada se govori o migrantima u Zapadnoj Evropi nije dovoljno samo naglašavati da su oni diskriminirani na različite načine. Prije svega, ni svi migranti nisu jednaki. Međusobno se razlikuju po zemlji porijekla, jeziku, poznavanju jezika zemlje primitka, spolu, dobi i obrazovnom nivou, religijskoj pripadnosti i političkom uvjerenju itd. Svaki od ovih čimbenika utječe na njihov (osobni, ali i grupni) položaj u zemlji primitka. Ne treba zanemariti i da se zemlje primitka, pa i pojedine regije u svakoj od njih međusobno razlikuju. Neuvažavanjem svih ovih činilaca moguće je stvarati nove i razvijati stare stereotipe što ne vodi artikuliranju mogućih načina za uspješnije uključivanje migranata u život zemlje primitka. Čini nam se nužnim barem krenuti prema postavljanju novih pitanja i u traženju kompleksnijih odgovora. U ovom kontekstu nametnulo nam se pitanje kako migranti vide svoje mjesto u zemlji primitka, te smatraju li mogućim da sami utječu na situaciju u kojoj žive kako bi ona bila bolja, ljudskija i dostojanstvenija?

³ Podaci za Njemačku nisu izuzetni, slične možemo navesti i za ostale zemlje imigracije. Ispitivanje javnog mnijenja koje je u veljači 1990. provedeno u Francuskoj pokazuje da 90% Francuza smatra svoju zemlju "bolesnom od rasizma" (83% procjenjuje magrepske imigrante glavnim žrtvama rasizma u Francuskoj). Osim antimagrepskog raspoloženja ispitivači su na nizu odgovora u vezi sa stranim radnicima uočili i izraženu ksenofobiju. Tako na primjer 15% Francuza smatra da su radnici-imigranti "vrlo dobro tretirani", a 49% da su "uglavnom dobro tretirani". Više od polovine ispitanika (59%) smatra da strani radnici predstavljaju opterećenje za francusko gospodarstvo, a četvrtina (25%) misli da su oni "dobra prilika" za Francusku. Gotovo polovina (47%) ispitanika založila bi se da se stranci koji izgube posao u Francuskoj vrate u svoju domovinu (9:17-18).

Neki rezultati istraživanja

Upitnik na koji su odgovarali ispitanici u okviru projekta "Migracije i društveni razvoj" (16) sadržavao je nekoliko sklopova pitanja. U ovu analizu ušla je ona grupa pitanja koja se odnosi na subjektivnu procjenu migranata o njihovu položaju u zemlji primitka. Ispitanici su najprije pitani procjenjuju li da im je nekad bilo lakše ili im je lakše sada u zemlji primitka, da bi se preko pitanja unutar kojih su trebali procijeniti položaj jugoslavenskih migranata i eventualni porast netrpeljivosti prema njima došlo do pitanja o osobnom položaju migranta u zemlji rada. Ovaj prelazak s procjene osobnog položaja preko procjene grupnog položaja u zemlji primitka (posebno migranata općenito, posebno Jugoslavena), ponovo na osobnu razinu trebao je poslužiti i kao izvor podataka i kao kontrola iskrenosti odgovora ispitanika. Osim općine porijekla i dobi, i stupanj obrazovanja nezavisne su varijable koje su pokazale stanovit utjecaj na osjećaj bolje ili lošije prihvaćenosti ispitanika u zemlji rada.

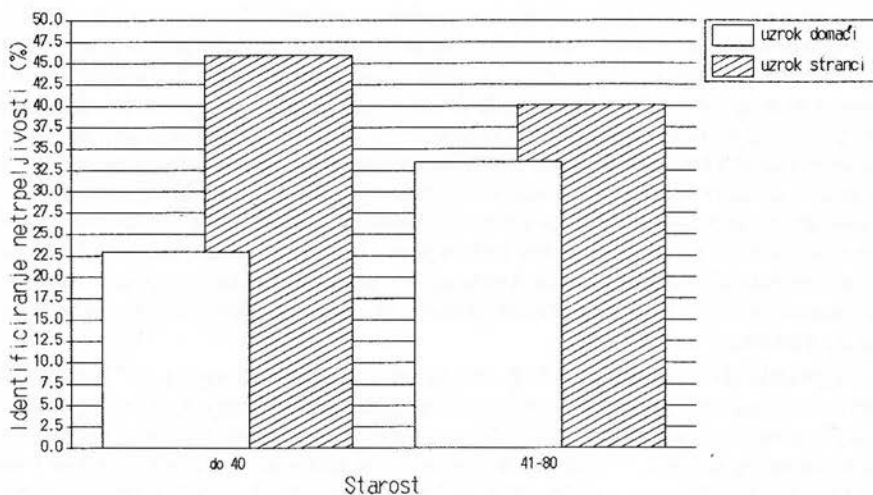
Na pitanje "Je li vam sada lakše ili teže živjeti u inozemstvu nego prije" nema razlike s obzirom na spol, starost, sadašnji radni status ispitanika i općinu iz koje potječu (59,04% svih ispitanika odgovara da im je sada lakše i bolje), a uočavamo stanovitu razliku u odnosu na stručnu spremu (osobe bez osnovne škole misle da je prije bilo lakše i bolje /32,50%/ i da je podjednako /40,0%/ dok osobe sa osnovnom školom /67,44%/ i srednjom školom /61,0%/ uglavnom misle da je sada lakše i bolje). Ispitanici bez osnovne škole odstupaju od većine (59,04%) koja misli da je sada lakše i bolje (među njima ih je samo 27,50%). To što je manji broj osoba koje misle da je "sada lakše i bolje" upravo među ispitanicima bez osnovne škole moglo bi se povezati i sa suvremenim promjenama u migracijskim kretanjima. Zemljama primitka sve su potrebniiji stručniji i fleksibilniji radnici (mobilniji i spremniji za prekvalifikaciju).

Ispitanici smatraju da jugoslavenski migranti uglavnom ne osjećaju (50,18%) porast netrpeljivosti domaćeg stanovništva prema strancima; 22,51% smatra da osjećaju jednaku netrpeljivost kao i prije i da ona nije velika dok 25,46% smatra da osjećaju porast netrpeljivosti.

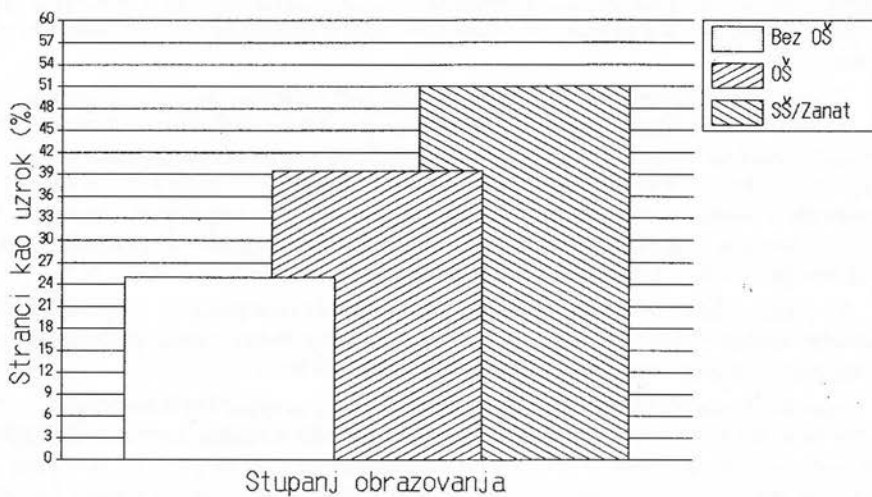
Uzroke netrpeljivosti prema strancima oni koji smatraju da netrpeljivost postoji, uglavnom više vide u samim strancima te u nekim političkim strankama (42,07%). Većina ispitanika misli da sindikati (70,85%), zakoni (64,58%) ili potezi organa vlasti nisu uzrok netrpeljivosti. Stariji ispitanici i oni bez osnovne škole manje su skloni tražiti uzroke netrpeljivosti u samim strancima nego mlađe osobe i osobe sa završenom osnovnom i sa srednjom školom (v. graf. 1 i 2). Čini se da bi razlog tomu mogao biti što mladi i obrazovaniji jasnije uočavaju postojanje kulturnih razlika te potrebu prilagođavanja.

Na pitanje "Kako se danas u zemlji u kojoj radite i živite gleda na vas jugoslavenske migrante" ispitanici bez obzira na spol, starost, sadašnji radni status, stručnu spremu i općinu porijekla odgovaraju da su dobro prihvaćeni (63,84%).

Ispitanici uglavnom nisu čuli da se jugoslavenski migranti žale na pritisak poslodavaca da se vrate u domovinu (76,38%) kao ni na pritisak domaćeg stanovništva (73,06%). Međutim, postoji izvjesna razlika među onima koji su čuli za pritisak domaćeg stanovništva (prema općini porijekla više ih je iz općine Slunj nego iz općine Čakovec) (v. tablicu 1).

Grafikon 1 — Starost ispitanika i identificiranje uzroka netrpeljivosti prema strancima

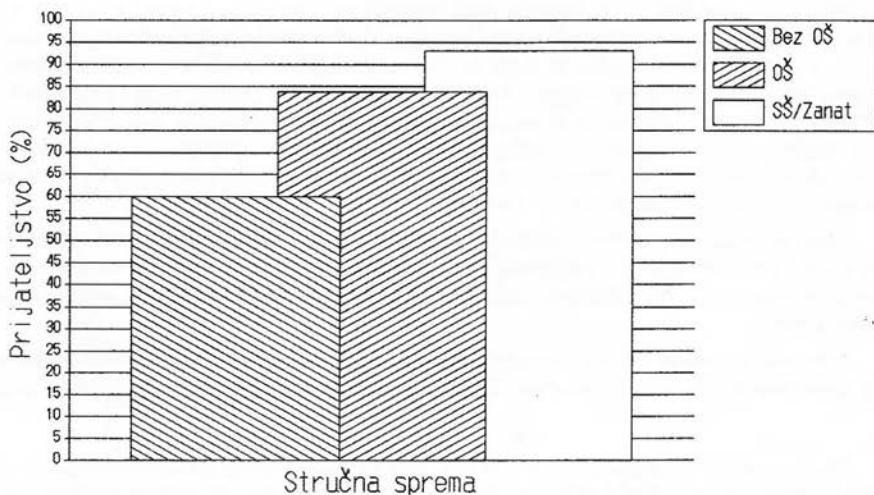
Grafikon 2 — Stupanj obrazovanja ispitanika i identificiranje stranaca kao uzroka netrpeljivosti

Tablica 1 – Zamjećenost da se jugoslavenski migranti žale na pritisak domaćeg stanovništva (prema općini emigracije)

Općina	Bez odgovora	Da	Ne	Ukupno
Slunj	0 0,00%	26 45,61%	31 54,39%	57 100,00%
Čakovec	4 1,87%	43 20,09%	167 78,04%	214 100,00%
Ukupno	4 1,48%	69 25,46%	198 73,06%	271 100,00%

Tablica 2 – Subjektivni osjećaj pritiska poslodavaca i domaćeg stanovništva prema općini emigracije

Općina	Bez odgovora	Da	Ne	Ukupno
Slunj	0 0,00%	11 19,30%	46 80,70%	57 100,00%
Čakovec	1 0,47%	10 4,67%	203 94,86%	214 100,00%
Ukupno	1 0,37%	21 7,75%	249 91,88%	271 100,00%

Grafikon 3 – Odnos između stručne sprema i prijateljstva s domaćim stanovništvom (%)

Na pitanje "Jeste li i osobno osjetili pritisak poslodavaca i domaćih ljudi da se vratite u domovinu" ispitanici uglavnom odgovaraju negativno (92,24%). Veći je postotak ispitanika iz općine Slunj koji osjeća pritisak nego iz općine Čakovec (v. tablicu 2).

Ispitanici bez obzira na spol, dob, sadašnji radni status i općinu iz koje dolaze izjavljuju u velikom broju da imaju prijatelje među domaćim stanovništvom u zemlji rada, nešto malo manje među drugim stranim radnicima, a najviše među jugoslavenskim radnicima migrantima. Ne ograničavaju se samo na kontakte s radnicima migrantima iz rodnog kraja. Isto tako, može se uočiti stanovita povezanost između stručne spreme i broja prijateljstava s indigenim stanovništvom (v. grafikon 3).

Migracijske politike i mjesto migranata u njima

Iznijeti podaci mogli bi uljevati optimizam kada ne bi izazivali i sumnju uzmemo li u obzir već spomenute rezultate javnog mišljenja koji bi nas prije mogli navesti da od migranata očekujemo drukčije odgovore. No kako dosadašnja iskustva socioloških istraživanja pokazuju, problematika ove vrste morala bi se istraživati i kvalitativnim metodama da bi slika stanja bila preciznija i realnija. Bez tih podataka mogli bismo zaključiti da i po ocjeni samih migranata nema opće, apriorne netrpeljivosti autohtonog stanovništva prema njima⁴ te da, prema tome, postoje prostori za kvalitetniji suživot. A tome valja da doprinesu obje strane: jedni da se nauče kako "stranac" ne znači "neprijatelj", a drugi da se potrude kako će izići iz vlastitog (manje ili više nametnutog) geta i upoznati sredinu u kojoj žive.

Više je mogućih načina uspostavljanja odnosa između domaćeg stanovništva i došljaka: pridošlice se asimiliraju pa se nakon nekoliko generacija više etnički ne razlikuju od starosjedilačkog stanovništva; apartheid (očigledni ili prikriveni); razvijanje pluralističkog društva i proces integracije došljaka (usp. 3).

Iako već početkom ovog stoljeća neki teoretičari, zastupajući asimilaciju, pod njom ne podrazumijevaju samo primanje nego i davanje, i kritiziraju politiku *melting pota* zalažući se za kulturni dodir i razmjenu (v. npr. 4:167) imigracijske zemlje nisu uspjele izgraditi i ostvariti takvu imigracijsku politiku koja bi se zasnivala na participaciji i jednakosti pri razmjeni vrijednosti u jednakoj mjeri i imigranata i društva primitka. Sve dosadašnje politike, zvale se one asimilacijske, integracijske ili multikulturalističke, bile su okrenute (manje ili više otvoreno) nametanju tradicije većinskog naroda tj. "njegovih standarda, običaja, ustanova i njegovih ideala" (4:167).

Kako asimilacijski modeli imigracijske politike nisu uspjeli riješiti međuetničke odnose između starosjedilaca i došljaka čini nam se značajnim spomenuti neke spoznaje socijalne psihologije međuetničkih odnosa kao moguće poticaje za uspješniju međukulturnu komunikaciju.

Jedna od prepreka uspješne međukulturne komunikacije jest tvrdokornost stereotipa o narodima i njihovim kulturama. Oni često proizlaze iz nepostojanja direktnih soci-

⁴ To što je većina naših ispitanika odgovorila da je dobro prihvaćena u zemlji primitka (osim što su evropski migranti i inače bolje prihvaćeni u imigracijskim zemljama) može biti i izraz svojevrznog konformizma i nespremnosti da identificiraju negativna vlastita iskustva (iako je anketa bila anonimna), ispitanici su na pitanja odgovarali u prisutnosti i uz pomoć anketara što je također moguć izvor nelagode). Uočili smo razliku između odgovora na pitanje "Jeste li čuli da se jugoslavenski migranti žale na pritisak domaćeg stanovništva da se vrate u domovinu?" kada 73,06% ispitanika odgovara negativno i odgovora na pitanje "Jeste li Vi osobno osjetili pritisak poslodavaca ili domaćih ljudi da se vratite u domovinu?" kada je 92,24% odgovorilo negativno.

jalnih kontakata. No, naivnim se pokazalo široko prihvaćeno mišljenje da je učestalijim kontaktima između ljudi različitoga kulturnog porijekla moguće razviti razumijevanje i međusobno prihvaćanje. Već od Allportovih istraživanja (iz godine 1954) poznato je da se "hipoteza kontakta" ne može prihvatiti u svojoj incijalnoj formi te da je najvažnija "priroda" kontakta i situacija u kojoj se kontakt događa (Usp.: 13; 22). Bitna je atmosfera u kojoj dolazi do kontakta. Pokazalo se da je kontakt uspješniji ukoliko je institucionalno sankcioniran (zakonima), ukoliko članovi različitih grupa teže istim ciljevima i pri tome ovise o međusobnoj suradnji, a prije svega ako postoji jednakost u pravima članova grupa koje su u kontaktu (22).

Za razumijevanje kontakta valja imati na umu sve determinante kontakata i njihov socijalni kontekst (a to znači uvažavati ulogu znanja i obavještenosti, unutrašnju politiku, organizaciju svakodnevnog života – politiku stanovanja, organizaciju slobodnog vremena i kulturnu animaciju, izjednačavanje u *svim* pravima s indigenim stanovništvom), a osobito politički sistem (posebno imigracijsku politiku) jer o njemu umnogome ovisi percepcija manjinskih grupa.

Među najnovije koncepte međukulturnih odnosa ide i interkulturalizam.⁵ (v. 6), koji teži integraciji migranata suprotstavljajući se asimilaciji. On naglašava suodnošenje (inter) kao osnovu ove integracije isključujući stapanje ili podređenost, a pretpostavlja komunikativnu integraciju.

Iako interkulturalizam predviđa uzajamnost, ravnopravno i punovrijedno sudjelovanje i razmjenjivanje svih kultura i on se u svom ostvarivanju, zasad, zadržava na *uključivanju* migranata i njihovih marginaliziranih kultura u društvo primitka.

Zaključak

Namjera ovog rada nije bila da promijeni dosad prevladavajući dojam o tome kako je autohtono stanovništvo zemlje primitka zatvoreno i neprijateljski raspoloženo prema migrantima, a svi migranti diskriminirane žrtve. Nastojalo se samo pokazati da ova kao i svaka druga socijalna situacija ne može biti analizirana (niti shvaćena) ako se i jedan značajni faktor zaobiđe. Na poboljšanje položaja migranata može (i mora) djelovati društvo u cjelini (tj. u slučaju migranata oba društva), kroz svoj odnos prema manjinama, kulturnoj i socijalnoj politici i obrazovanju. Uloga obrazovanja i odgoja, čini se, osobito je značajna. Ljudi bi već u primarnoj socijalizaciji trebali naučiti da postoje i "drukcije" kulture, ali ne kao "neshvatljivo i neprihvatljivo različite" i inferiorne, već "ne još poznate, ali ravnopravne". To bi bile nužne pretpostavke za kvalitativnu promjenu odnosa – od ksenofobičnoga i konzervativnog do aktivnog i otvorenog.

Rezultati ovdje analiziranog dijela istraživanja govore da naši ispitanici uglavnom ne osjećaju netrpeljivost (i porast netrpeljivosti) domaćeg stanovništva. No, ukoliko se slažu da postoji netrpeljivost odgovaraju da su za netrpeljivost odgovorni u prvom redu sami stranci (što može biti i posljedica prihvaćanja /ne/nametnute obaveze prilagodljivosti normama zemlje primitka); odgovaraju da su zainteresiraniji za političke promjene u do-

⁵ Ideja interkulturalizma nastala je u dominantnim kulturama Evrope. Između nastanka i osnovne namjere da se provodi interkulturalnim odgojem i njenog ostvarenja neutaban je, ali neizostavan put društvenog utemeljivanja. Pri tome je važno pitanje koliko su današnje države-nacije pripravne za otvorene kulturne kontakte bez bojazni za svoj identitet, kao i pitanje koje su početne pozicije pogodne za ostvarivanje interkulturalizma.

movini nego u zemlji rada⁶, da se ipak najviše druže s ostalim jugoslavenskim migrantima. Iako je najveći dio ispitanika orijentiran na povratak u domovinu (v. 16) i unatoč značaja emotivne povezanosti s korjenima (i upravo stoga što se radi o "prvoj generaciji" migranata) ovi odgovori upućuju na moguće generalizacije o tipičnoj migrantskoj situaciji u kojoj ekonomski migranti, tretirani samo kao radna snaga, ne mogu uspostaviti kvalitetnije odnose.

Uvažavajući važnost imigracijske politike zemlje primitka (i upravo zato ističući ga) namjera nam je bila upozoriti i na ulogu samog migranta u mijenjanju vlastite situacije (unatoč tome što je ona određena i mnogobrojnim, njemu izvanjskim činjocima). "Getoizacija" je činjenica koju ne možemo zanemariti i isključiti govorimo li o životu ekonomskih migranata. No je li ona jedino rezultat netrpeljivosti i zatvorenosti domaćeg stanovništva? Znano je da velik broj migranata i poslije dugogodišnjeg boravka u drugoj sredini jedva vlada jezikom zemlje u kojoj živi. I to je jedan od važnih uzroka getoizacije, a također i potvrda o prilično pasivnom odnosu migranta koji se radije distancira i zatvara u svoju grupu no što upoznaje svijet koji ga svakodnevno okružuje. Posljedica takva zatvaranja jest svojevrsna instrumentalizacija samog sebe: migrant postaje vlastito sredstvo za rad bez šanse da vrijeme provedeno "negdje drugdje" stvarno proživi. Hoće li ostati u nekoj drugoj zemlji ili u getu te druge zemlje? Odgovor na to pitanje moraju dati i migranti sami.

LITERATURA

1. Bastide, Roger. "Problemi ukrštanja civilizacija i njihovih tvorevina", u: Gurvitch, Georges (red.) *Sociologija*, II. Zagreb: Naprijed, 1966, str. 333-349.
2. Biliz, Ralf. "Akulturacija", u: *Antropologija danas*, Beograd: Vuk Karadžić, 1972, str. 535-554.
3. Bochner, Stephen. "Socijalna psihologija međukulturnih odnosa". *Zbornik trećeg programa RZ*, Zagreb, 1988, br. 21-22, str. 258-274.
4. Bogardus, Emory S. *Uvod u praktičnu sociologiju*. Zagreb: Anali naših dana, 1941.
5. *Contact and Conflict in Intergroup Encounters* (eds. Miles Hewstone and Rupert Brown). Oxford: Basil Blackwell, 1986.
6. Čačić-Kumpes, Jadranka; Kumpes, Josip. "Interkulturalizam i integracija migranata". *Kulturni radnik*, Zagreb, XLIII/1990, br. 3, str. 31-39.
7. Davidović, Milena. "Integracija Jugoslovena u Skandinaviji". *Sociološki pregled*, Beograd, XXII/1988, br. 1-2, str. 117-123.
8. Descloitres, R. *The Foreign Worker*. Paris: OECD, s.a.
9. Dupin, Eric. "Sondage: les Magrebins, premières victimes du rejet". *Actualités Migrations*, Paris, 1990, br. 322, str. 17-18.
10. Hirschbiel, Sigfried. *Große Stadt — große Probleme. Kleine Stadt besser?* Frankfurt am Main: Institut für Kulturanthropologie, 1985.
11. *I Luoghi dell'Identità* (a cura di Angelo di Carlo e Serena di Carlo). Milano: Franco Angeli, 1986.
12. Klinar, Peter. "Z adaptacijsko akulturaciju k integraciji druge generacije imigrantov v sodobne in postindustrijske imigrantske družbe". *Migracijske teme*, Zagreb, V/1989, br. 4, str. 341-352.

⁶ Na pitanje "Jeste li više zainteresirani za političke događaje u zemlji rada ili u Jugoslaviji" prevladava odgovor "u Jugoslaviji" (52,03%), a "u zemlji rada" samo 4,80%. Podjednako je zainteresiranih za političke događaje u obje zemlje 23,62%, a 19,19% nije zainteresirano za političke događaje.

13. Klineberg, Otto. "Kontakt među etničkim grupama – historijska perspektiva nekih vidova teorije i istraživanja". *Zbornik trećeg programa RZ*, Zagreb, 1988, br. 21-22, str. 250-257.
14. *Lessico Migratorio*. Roma: Centro Studi Emigrazione, 1986.
15. Majstorović, Stevan. *U traganju za identitetom*. Beograd: Slovo ljubve; Prosveta, 1979.
16. Mesić, Milan. "Radni migranti i društveni razvoj – Istraživanje u dvjema općinama". *Migracijske teme*, Zagreb, VI/1990, br. 2, str. 141-155.
17. Nauck, B. "Assimilation Process and Group Integration of Migrant Families". *International Migration*, Geneve, XXVII/1989, br. 1, str. 27-48.
18. Oklobdžija, Mirjana. "Migranti-marginalci". *Sociološki pregled*, Beograd, XXI/1987, br. 4, str. 53-62.
19. Pušić, Petar. "Situacija stranih radnika u SR Njemačkoj uz poseban osvrt na položaj i problematiku jugoslavenskih građana". *Migracijske teme*, Zagreb, I/1985, br. 1, str. 37-52.
20. Stone, John. *Racial Conflicts in Contemporary Society*. London, Fontana Press/Collins, 1985, 191 str.
21. Supek, Rudi. *Društvene predrasude*. Beograd: Radnička štampa, 1973.
22. Vinsonneau, Geneviève. "Psychologie sociale et conflit intertechnique". *Migrants-Formation*, Paris, 1990, br. 80, str. 17-41.

RELATIONSHIP OF MIGRANTS TO THE HOST COUNTRY

SUMMARY

The paper presents some of the results from the questionnaire survey carried out (towards the end of 1989) as part of the project "Migration and social development". Data concerning the subjective evaluation of emigrants in regard to their position in host countries and the relationship of the host population to them indicates their relatively good acceptance in the host countries, but also the typical situation of "first generation" migrants, who are never totally resocialised and accepted in the host countries. Such a situation is the result of several factors: the immigration policies of host countries, the relations between host countries and countries of origin, the relationship of countries of origin towards economic migrants and also the effects of inter-contacts between the host populations and newcomers, as well as the personal equations of individual migrants.